

ІНКЛЮЗИВНА ПЕДАГОГІКА: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВА

Зоя Шевців,
професор, доктор педагогічних наук,
м. Рівне
E-mail: shevtsiv53@ukr.net

Нагальною освітньою потребою сьогодення є розширення практики інклюзивного навчання у системі освіти України. Інклюзивне навчання розглядається як спеціально організований та керований процес навчання взаємодії учителя та здобувача освіти у закладі освіти, в результаті якого відбувається задоволення індивідуальної освітньої траєкторії всіх учнів. Загалом серед різноманітних видів робіт професійної діяльності вчителя закладу освіти є надання освітніх послуг, однак необхідною умовою ведення уроку є його корекційно-розвивальна спрямованість задля забезпечення підтримки та допомоги школярам з особливими освітніми потребами (ООП) у соціалізації, оздоровленні та відновленні порушених психофізичних функцій й поведінки, дотримуючись рекомендацій фахівців ІРЦ. Тому провідним завданням закладу вищої освіти педагогічних інститутів є професійна підготовка нової генерації майбутніх учителів, які забезпечать високу якість розвитку особистості здобувача освіти з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Попри значні досягнення науковців у галузі спеціальної педагогіки та інклюзивної освіти, як-то: В. Авілова, Віт. Бондаря, О. Гордійчук, І. Демченко, В. Зарецького, І. Іванової, Н. Козлова, А. Колупаєвої, І. Купрієвої, З. Ленів, В. Ляшенко, О. Мартинчук, С. Миронової, Ю. Найди, В. Синьова, О. Столяренко, Н. Судакової, О. Таранченко, З. Удич т. ін. бракує навчально-методичної літератури, яка б цілісно і концептуально спрямовувалася на підготовку в закладах вищої освіти майбутніх учителів до професійної діяльності в інклюзивному класі.

Значущими здобутком в цьому річизі є дефектологічний словник Віт. Бондаря, В. Синьова (2011), публікації у фахових журналах І. Демченко (2013), О. Мартинчук (2016) т. ін., в яких вмотивовано наводяться визначення інклюзивної педагогіки як науки та її понятійний апарат. Однак достатнього аргументування її методологічної основи в той час не було. Водночас з іншими науковцями обґрунтування нового знання на наукових засадах розкрито у підручнику «Основи інклюзивної педагогіки» (З. Шевців 2016 [1], 2022 [2]). Поданий в ньому контент базується на публікаціях канадських, європейських, вітчизняних науковців, які доступні у засобах масової інформації та власних результатах досліджень.

У змісті матеріалу навчальної книги «Основи інклюзивної педагогіки», поза як за нею вивчалася навчальна дисципліна, максимально враховуються міжпредметні й внутрішньо предметні зв'язки, які розкриваються у поданому тезаурусі, обґрунтовується місце і роль у системі педагогічних знань,

Професійна підготовка майбутнього вчителя відбувається за Державним та Галузевим стандартом за різними спеціальностями відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми. У названих нормативних документах визначається зміст та вимоги до його компетентності.

Відповідно до Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (29.08.2024 р. №1225) інклюзивна компетентність вчителя належить до виконання трудових функцій організації безпечного та здорового освітнього середовища і передбачає уміння адаптувати навчальний процес та навчальний матеріал до індивідуальних потреб кожного учня, ефективно взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу, використовувати методи, які допомагають забезпечити доступність і безпечність інклюзивного навчання та освіти [3]. Тобто професійно підготовлений майбутній вчитель повинен дотримуватися

корекційного спрямування процесу навчання, уміти організовувати свою діяльність з урахуванням принципів інклюзивної освіти, володіти технологіями корекції та реабілітації, профілактики захворювань (фізкультурно-оздоровчі та валеологічні); технології, що сприяють збереженню здоров'я; технології, що формують здоровий спосіб життя (ЗСЖ), які забезпечуються командою фахівців [4].

Однак серед складових предметно-методичної компетентності відсутня здатність, яка б передбачала уміння вчителя організовувати інклюзивне навчання, добирати і використовувати в його процесі інклюзивні технології навчання.

Аналіз окремих навчальних планів ЗВО дав змогу дійти висновку, що серед переліку галузей знань, окрім «Інклюзивна освіта», відсутні навчальні дисципліни, які спрямовані на формування у здобувачів освіти інклюзивної компетентності та методичної здатності до роботи в умовах інклюзії в освіті. Таким чином студенти не оволодівають методикою навчання відповідного предмету, необхідною для роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Тому включення в освітній процес закладу вищої освіти навчальної дисципліни «Основи інклюзивної педагогіки» та завдяки її вивчення у майбутнього вчителя формуватиметься методична інклюзивна компетентність, а саме: здатність застосовувати інклюзивні технології навчання, методи, прийоми і засоби розвитку та корекції когнітивної, емоційної та конативної сфер здобувача освіти з ООП, що суголосно з сучасними вимогами до нової моделі навчання школярів з особливими освітніми потребами.

Зокрема, ознайомлюючись на лекціях навчальним матеріалом підручника, студенти на практичних заняттях узагальнювали та систематизували знання про принципи інклюзивної освіти та інклюзивного навчання, а саме: створення комфортних, сприятливих умов соціалізації, адаптації дітей з особливими освітніми потребами до режиму закладу освіти - відсутність бар'єрів та безперешкодного пересування із класу в

клас; організація розумного пристосування; відсутність стресових ситуацій, відповідність до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм; створення повноцінного та раціонального організованого рухового режиму. У студентів формувалася інклюзивна методична компетентність не лише забезпечувати дидактичну мету уроку, але й здатність сприяння зміцненню здоров'я школярів. Приміром починати урок із завдань, які тренують пам'ять та увагу; по чергово використовувати завдання, пов'язані з навчанням і з завданнями корекційно-реабілітаційної спрямованості (зорова гімнастика, завдання на розвиток дрібної моторики, розвиток мислення); застосовувати технології інтерактивного навчання, а також такі особистісно фахові якості, як відповідальність, колективізм, співробітництво, взаємодопомогу; ознайомлювалися з методами кооперативного навчання: робота в парах; ротаційні (змінювані) трійки; два – чотири – всі разом; карусель; робота в малих групах; методами колективно-групового навчання: мікрофон; мозковий штурм; навчаючись – учусь («Кожен учить кожного», «Броунівський рух»); формувалися навички застосування методичних прийомів корекції конативної сфери (хуліганство, обманювання, шум на уроках, запізнювання, ігнорування, витіснення) за допомогою комплексу методичних прийомів: сприяти зайнятості кожного учня; контролювати темп уроку; доводити до учня необхідні правила і вимоги; розвивати мотиви учіння; в індивідуальну програму розвитку дитини вносити показники досягнення результатів [4].

Особливої уваги надавалася тема «Форми організації процесу навчання в інклюзивній школі». На практичному занятті з даної теми у студентів формувалася здатність підготовки та розроблення поурочного плану уроку, розробляти не лише триєдину його мету, а й соціалізувальні та корекційні цілі, дотримуючись при цьому принципу SMART, далекої та близької перспективи розвитку дитини з ООП [3].

Попри актуальність підручника «Основи інклюзивної педагогіки» за 2016 рік, поступок упровадження інклюзивного навчання сприяв прийняттю нових законів, положень, законодавчих актів, методичних рекомендацій МОН, а відтак наведені в першому виданні підручника автоматично втрачали чинність, що й спонукало автора переробити, доповнити і здійснити 2-е видання підручника (2022). Зокрема було враховано перехід навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі закладу освіти з медичної моделі на біопсихосоціальну модель.

Подальшою перспективою дослідження вважаємо внесення у зміст підручника інклюзивних технологій, оскільки педагогами і науковцями виокремлено їх із освітніх технологій в окрему групу. Приміром вважаємо включення таких:

1. Технологія розроблення курикулуму та індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти з ООП.
2. Технологія оцінювання учнів з ООП в умовах інклюзії в освіті.
3. Технологія командної роботи при організації інклюзивного навчання.
4. Технологія розроблення індивідуальної програми та індивідуального навчального плану здобувача освіти з ООП.
5. Технологія взаємодії вчителя і асистента вчителя.
6. Технологія взаємодії вчителя і асистента дитини.
7. Технологія взаємодії асистента вчителя і асистента дитини та деякі інші.
8. Технологія психолого-педагогічного супроводу під час інклюзивного навчання.
9. Технологія соціальної підтримки під час інклюзивного навчання
10. Технологія інклюзивного освітнього менеджменту.

11. Технологія моніторингу та оцінки безбар'єрності (Індекс інклюзії), т. ін., які наведені в підручнику, але недостатньо висвітлені.

Також недоцільним у підручнику є деякі параграфи, адже змінилася парадигма сприйняття здобувача освіти в закладі освіти не за його нозологією, а за труднощами, які виникають відповідно до його захворювання.

Учителі закладу освіти не в повному обсязі володіють методикою інклюзивного навчання, а тому почерпнуті студентами знання з теорії інклюзивного навчання, розкриті у підручнику «Основи інклюзивної педагогіки», необхідні для забезпечення принципу загальної педагогіки: «Методика залежить від дидактики як дидактика від методики».

Список використаних джерел:

1. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки [текст] : підручник / З. М. Шевців. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 248 с. URL: <http://cul.com.ua/preview/oip.pdf>
2. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки [текст] : підручник. Львів: «Новий світ - 2000», 2022. 264 с. URL: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/8943/>
3. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>
4. Шевців З.М. Деякі аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. *Людинознавчі студії*. Дрогобич. 2017. Випуск 5/37. Серія «педагогіка». С. 269-277.